

ANANSI. WORLD FICTION este un imprint al Editurii Trei

Anansi
MENTOR

GEORGE
SAUNDERS

O baie în iaz,
pe ploaie

*O lecție despre scris, citit și viață de la
patru maștri ruși ai prozei scurte*

Traducere din limba engleză de

Iulian Bocai

TREI

EDITORI:
Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
ANANSI. WORLD FICTION:
Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:
Ruxandra Câmpeanu

DESIGN:
Andrei Gamaș

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Dan Crăciun

CORECTURĂ:
Sabina Lungu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SAUNDERS, GEORGE

O baie în iaz, pe ploaie : o lecție despre scris, citit și viață de la patru
maestri ruși ai prozei scurte / George Saunders ; trad. din lb. engleză de
Iulian Bocai. - București : Editura Trei, 2024

Conține bibliografie
ISBN 978-606-40-2404-6

I. Bocai, Iulian (trad.)

82.09

Titlu original: *A Swim in a Pond in the Rain:*
In Which Four Russians Give a Master Class on Writing, Reading, and Life
Autor: George Saunders

Copyright © 2021 by George Saunders
This translation published by arrangement with Random House,
an imprint and division of Penguin Random House LLC

Copyright © Editura Trei, 2024,
pentru traducerea în limba română

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
www.pandoram.ro

ISBN: 978-606-40-2404-6

Studentilor mei de la Syracuse de ieri, de azi și de mâine

Și în amintirea lui Susan Kamil, cu recunoștință

Ivan Ivanîci ieși afară, se aruncă zgomotos în râu și începu să înoate sub ploaie, dând tare din mâini; din jurul lui porneau valuri, iar pe valuri se legănau nuferi albi. Înotă până la jumătatea apei îngrădite de stăvilă, se scufundă și peste un minut se ivi în alt loc și începu să înoate din nou, scufundându-se iarăși și încercând să dea de fund. „Ah, Doamne“, îngâna el mereu, în extaz, „ah, Doamne!“ Înotă așa până la moară, vorbi ceva acolo cu țărani și porni înapoi. La jumătatea apei îngrădite se întoarse cu fața în sus, lăsându-se biciuit de ploaie. Burkin și Aliohin se îmbrăcaseră și se pregăteau să plece, iar el nu mai isprăvea înotând și scufundându-se.

— Ah, Doamne! repeta în neștire. Ah, Doamne, miluiește-mă!

— Hai, ajunge! strigă spre el Burkin.

(Anton Cehov, „Agrișul“)

Începem

De douăzeci de ani țin la universitatea Syracuse un curs despre proza scurtă rusă de secol XIX, în traducere. Printre studenții mei se numără unii dintre cei mai buni scriitori tineri din America. (Alegem șase studenți noi pe an, din 600–700 de candidați.) Talentul lor extraordinar e vădit încă de la sosire. Noi ne ocupăm ca în următorii trei ani să-i aducem în ceea ce eu numesc „spațiul lor emblematic“ — locul din care vor scrie povești cum numai ei ar putea să scrie, folosindu-se de ceea ce-i face să fie unici: atuurile lor, slăbiciunile, obsesiile, ciudățeniile, tot tacâmul. La nivelul acesta, se presupune deja că scriu bine; scopul e să-i ajutăm să dobândească mijloacele tehnice prin care să se elibereze de orice tutelă și să devină, cu bucurie, ei înșiși.

În acest curs de literatură rusă, pentru a înțelege mecnica prozei scurte („Cum funcționează chestia asta, la urma urmei?“), apelăm la câțiva dintre marii scriitori ruși ca să vedem cum au făcut ei. Câteodată le spun studenților, mai în glumă, mai în serios, că citim aceste lucruri ca să vedem ce putem fura.

Acum câțiva ani, după ore (cu praful de cretă plutind în aerul autumnal, un radiator demodat clămpănind într-un colț de clasă și, să zicem, o fanfară militară făcând repetiții undeva în depărtare), mi-am dat seama că în timpul acestui curs de literatură rusă am avut parte de unele din

cele mai bune momente ale vieții mele, momente în care am simțit că ofer lumii ceva cu adevărat valoros. Poveștile pe care le predau mă însoțesc mereu când scriu, ele sunt standardul înalt după care-mi măsoz propria operă. (Vreau ca poveștile mele să impresioneze și să schimbe cititorii tot atât de mult pe cât m-au impresionat și m-au schimbat pe mine poveștile acestea rusești.) După atâția ani, textele îmi sunt ca niște vechi amici, pe care am prilejul să-i prezint unui nou grup de viitori scriitori sclipitori de fiecare dată când țin cursul.

Așa se face că am hotărât să scriu această carte, să aștern pe hârtie câte ceva din ce-am descoperit împreună cu studenții mei de-a lungul anilor și, în felul acesta, să vă ofer și vouă o versiune modestă a acestui curs.

De-a lungul unui semestru discutăm de obicei cam treizeci de povești (două sau trei la fiecare întâlnire), dar pentru această carte o să ne oprim la șapte. Poveștile pe care le-am ales nu sunt menite să fie reprezentative pentru diversitatea scriitorilor ruși (doar Cehov, Turgheniev, Tolstoi și Gogol) și nu sunt neapărat nici cele mai bune povești ale lor. Sunt doar șapte povești care-mi plac foarte mult și care s-au dovedit foarte ușor de predat de-a lungul anilor. Dacă scopul meu ar fi să fac pe cineva care nu citește să se îndrăgostească de proza scurtă, acestea sunt câteva dintre exemplele pe care i le-aș oferi. După mine, sunt niște povești grozave, scrise într-o perioadă de apogeu al prozei scurte. Dar nu sunt toate la fel de bune. Unele sunt bune în ciuda anumitor defecte. Altele, tocmai datorită lor. În cazul unora, va trebui să muncesc mai mult ca să

vă conving (sarcină la care mă înham cu plăcere). Ce mă interesează însă de fapt este însăși anatomia prozei scurte, iar poveștile din această carte sunt numai bune pentru asta: simple, clare, cu o maximă economie de mijloace.

Pentru un scriitor tânăr, să studiezi prozele scurte ale acestei perioade este ca atunci când un tânăr compozitor îl studiază pe Bach. În ele sunt etalate toate principiile fundamentale ale artei. Poveștile sunt simple, dar percutante. Ne pasă ce se întâmplă în ele. Sunt scrise să ne provoace, să ne contrarieze, să ne indigneze. Dar și — într-un fel mai ocolit — să consoleze.

O să vi se pară ciudată ideea asta când o să începem să citim poveștile, care în cea mai mare parte sunt potolite, domestice și apolitice; dar avem de fapt de-a face cu o literatură de rezistență, scrisă de reformatori progresiști într-o cultură represivă, unde se aflau mereu sub amenințarea cenzurii, într-o epocă în care un scriitor putea fi surghiunit, închis sau executat pentru vederile lui politice. Rezistența din povești este tăcută, oblică și are la bază poate cea mai radicală idee dintre toate: că fiecare ființă umană e demnă de atenție și că originile fiecărei înclinații de a face bine sau rău pot fi găsite analizând un singur om, chiar și unul foarte umil, dimpreună cu felul în care gândește.

De studiat, eu am studiat ingineria, la Școala de Mine din Colorado, și am descoperit literatura târziu, când am dobândit și o anumită înțelegere a rostului ei. Am avut parte de o experiență revelatoare într-o vară, pe când citeam *Fruitele mâniei* noaptea, în rulota părinților, pe aleea casei lor din Amarillo, după zile lungi în care lucram pe

câmpurile petroliere, plantând geofoane pentru echipele de analiză seismică. Printre colegii mei era și un veteran din Vietnam care — în mijlocul preriei — se apuca din când în când să strige din toți bojocii, pe o voce de crainic de la radio: „SUNTEM ÎN RHĂZBUOI, AMARILLO!“ Altul era un fost pușcăriaș care tocmai ieșise din închisoare și mă puneam la curent în fiecare dimineață, în timp ce camioneta ne ducea spre ferma unde lucram, cu ce noi perversiuni mai încercaseră el și gagică-sa cu o noapte înainte, lucruri care, din păcate, mi-au rămas întipărite în minte pentru totdeauna.

Citind Steinbeck după o asemenea zi, am constatat că romanul devenea foarte grăitor. Eu lucram într-o prelungire a lumii aceleia fictive. Era aceeași Americă, dar cu câteva decenii mai târziu. Eu eram obosit, Tom Joad era și el obosit. Eu mă simțeam abrutizat de apriga forță a magnaților, preotul Casy la fel. Fiara capitalistă ne strivea pe mine și pe noii mei tovarăși, așa cum îi strivise și pe migrații din Oklahoma când trecuseră peste aceeași limbă de pământ în anii '30, în drum spre California. Și noi eram grohotișul diform al capitalismului, inevitabilul efect colateral al marilor afaceri. Pe scurt, Steinbeck scria despre viață așa cum o trăiam eu. Ajunseseră la aceleași întrebări care prinseseră să-mi încolțească și mie în minte și simțea că sunt importante, așa cum începeau să mi se pară și mie.

Când i-am descoperit câțiva ani mai târziu, rușii mi-au lăsat aceeași impresie. Păreau să se gândească la literatură nu ca la ceva decorativ, ci ca la un instrument etic vital. Te schimbau când îi citeai, făceau lumea să pară că spune o altă poveste, mai interesantă, una în care puteai să joci un rol important și-n care aveai responsabilități.

Așa cum poate ați observat, trăim vremuri de declin, bombardată cum suntem cu informații facile, superficiale, prea rapid diseminate și servind tot felul de interese. Acum urmează să ne petrecem câtva timp într-un tărâm în care, așa cum spunea marele nuvelist Isaac Babel, „niciun țarș de fier nu poate străpunge inima omului cu mai multă putere decât un punct pus în locul în care trebuie“. O să pătrundem în șapte schițe ale lumii, construite cu mare migală, într-un scop pe care poate vremurile noastre nu-l mai împărtășesc întru totul, dar pe care acești scriitori îl considerau implicit a fi menirea artei, și anume, să pună marile întrebări: cum ar trebui să trăim pe lumea asta? De ce-am fost puși pe pământ, ce-avem de îndeplinit? Ce valori ar trebui să avem? Ce este adevărul, la urma urmei, și cum îl recunoaștem? Cum să ne simțim împăcați când unii au totul și alții nimic? Cum să trăim bucuroși într-o lume care pare că ne cere să-i iubim pe alții, dar până la urmă tot ne smulge de lângă ei cu brutalitate, orice-am face?

(Știți voi, întrebările alea rusești, mari și vesele.)

Pentru ca o poveste să pună întrebările astea, trebuie mai întâi s-o terminăm. Trebuie să ne atragă, să ne facă să vrem să citim mai departe. Așa că scopul acestei cărți este mai degrabă unul de stabilire a diagnosticului: dacă o poveste ne-a sedus, ne-a ținut angajați în lectură, ne-a făcut să ne simțim respectați, cum a reușit oare? Nu sunt nici critic, nici istoric literar, nici expert în literatura rusă, nimic din toate astea. Scopul vieții mele artistice a fost să încerc să scriu povești emoționante, care să-l captiveze pe cititor

astfel încât să-l facă să vrea să le termine. Mă consider mai degrabă un artist de vodevil decât un specialist. Nu predau în manieră academică („Învierea, în acest context, este o metaforă pentru revoluția politică, o preocupare curentă în Rusia vremii“), ci mai degrabă strategică („De ce a fost nevoie să se întoarcă din nou în sat?“).

Schema de bază pe care v-o propun este următoarea: citiți povestea și apoi gândiți-vă la experiența pe care v-a oferit-o. Există vreun pasaj care v-a emoționat în mod deosebit? Ceva ce nu v-a plăcut sau v-a încurcat? Vreun moment în care v-ați descoperit cu lacrimi în ochi, enervându-vă sau gândindu-vă într-un fel nou asupra unui lucru? V-a lăsat cu întrebări la care nu aveți răspuns? *Toate răspunsurile sunt acceptabile.* Dacă tu (cititor destoinic și cu inimă mare) ai avut la lectură o anumită reacție, atunci e valabilă. Dacă te-a nedumerit, atunci acest lucru merită menționat. Dacă te-a plictisit sau te-a enervat, asta e informație valoroasă. Nu-i nevoie să-ți împănezi răspunsul cu jargon literar sau să-l formulezi în termeni de „temă“, „intrigă“, „evoluția personajelor“ sau mai știu eu ce.

Poveștile sunt scrise în rusă, firește. Eu lucrez pe traduceri care au avut cel mai puternic efect asupra mea sau, în unele cazuri, pe versiunile pe care le-am descoperit acum multă vreme și după care am predat mereu. Nu citesc în limba rusă și nici n-o vorbesc, așa că nu pot spune cât de fidele sunt aceste traduceri față de original (deși o să ne gândim și la asta pe parcurs). Vă propun să le abordăm ca și cum ar fi fost scrise în limba traducerii, știind că pierdem însă muzicalitatea frazei rusești și nuanțele pe care le au

aceste proze pentru un cititor rus. Chiar și în traducere însă, unde sunt văduvite de aceste calități, textele rămân capabile să ne dezvăluie lumi întregi.

Lucrul cel mai important pe care vreau să-l cercetăm împreună este acesta: ce-am simțit și unde? (Orice elaborare intelectuală coerentă începe cu o reacție autentică.)

După ce-ați citit fiecare poveste, o să vă spun ce cred despre ea într-un eseu în care o să vă prezint reacțiile mele, o să fac o apologie a poveștii și o să încerc să explic din punct de vedere tehnic de ce am simțit ce-am simțit tocmai acolo unde am simțit.

Ar trebui să spun încă de pe-acum că eseuul nu va însemna mare lucru dacă n-ați citit povestea. Am încercat să scriu eseurile pentru cineva care tocmai a terminat de citit și își are propriile reacții proaspete în minte. Pentru mine, cartea aceasta presupune un alt fel de scriitură decât cel cu care sunt obișnuit — unul mai tehnic. Sper ca eseurile să se dovedească interesante, bineînțeles, dar pe măsură ce scriam îmi tot venea în minte sintagma „culegere de exerciții”; așa că o să fie o carte muncită, iar munca va fi uneori grea, dar o vom face împreună, cu intenția de a pătrunde mai adânc în aceste povești decât ne-ar permite o simplă lectură inițială.

Gândul din spatele acestui stil de expunere este că, dacă lucrăm îndeaproape cu poveștile, ele ne vor fi cu atât mai la îndemână atunci când vom lucra la ale noastre; această familiarizare intensă și, s-ar putea spune, forțată cu ele se va regăsi în tatonările și alegerile instinctive care constituie o parte așa de importantă din ce înseamnă cu adevărat să scrii.

Prin urmare, cartea de față e pentru scriitori, dar și pentru cititori, sper.

De-a lungul ultimilor zece ani, am avut ocazia să fac lecturi publice din opera mea și să țin prelegeri în toată lumea, precum și să mă întâlnesc cu mii de cititori pasionați. Pasiunea lor pentru literatură (care răzbătea din întrebările pe care mi le adresau din sală, din discuțiile de la masa de autografe, din conversațiile pe care le-am avut la cluburile de lectură) m-a convins că în lume există o vastă rețea subterană de bunătate — o mulțime de oameni care au așezat cărțile în centrul vieții lor fiindcă știu din experiență că cititul îi face mai expansivi și mai generoși și că le face viața mai interesantă.

Am scris această carte gândindu-mă la ei. Generozitatea pe care au arătat-o față de cărțile mele, curiozitatea lor literară și credința pe care au avut-o în literatură m-au făcut să cred că pot să întind puțin coarda aici, să fiu cât de tehnic, de tocilar și de sincer simt eu că e nevoie în această încercare de a explora împreună cu voi felul în care funcționează procesul creator.

Cercetând felul în care citim, studiem cum anume funcționează mintea: cum cântărește o afirmație ca să vadă dacă e adevărată, cum se comportă în relație cu alte minți (în cazul de față, cu mințile scriitorilor) din epoci și spații diferite. În esență, în cele ce urmează o să ne studiem pe noi înșine ca să vedem cum citim (încercând să reconstituim felul în care ne-am simțit cu o clipă mai devreme, în timp ce citeam). De ce-am vrea să facem asta? Partea din

minte care citește povestea este aceeași cu cea care citește lumea; ne poate induce în eroare, dar putem s-o și antrenăm pentru o precizie mai mare; poate rămâne nefolosită și ne poate face mai vulnerabili în fața unor forțe leneșe, violente și materialiste, dar poate fi deopotrivă resuscitată, transformându-ne în cititori mai activi, mai curioși și mai alerți ai realității.

De-a lungul cărții, o să prezint anumite modele pentru felul în care ne putem gândi la povești. Niciunul nu este „corect“ sau suficient în sine. Luați-le ca pe niște experimente retorice. („Dar dacă ne gândim la o poveste așa? E util?“) Dacă un model vă atrage, folosiți-l. Dacă nu, dați-l deoparte. În budism se spune că o învățătură este ca „degetul care arată spre lună“. Luna (iluminarea) este aspectul esențial și degetul încearcă să ne îndrume spre ea, dar trebuie să ai grijă să nu confunzi indicația cu destinația. Pentru aceia dintre noi care sunt scriitori și care visează să scrie cândva o poveste ca cele care ne-au cucerit, în care ne-am refugiat cu plăcere și care pentru scurtă vreme au părut chiar mai reale decât așa-zisa realitate, scopul („luna“) este să ne transpunem în acea stare mentală care să ne ajute s-o scriem. Discuțiile de atelier, teoriile narative și sloganele aforistice, spirituale și încurajatoare nu sunt decât degete care arată spre lună, încercând să ne aducă în acea stare de spirit. Criteriul după care le acceptăm sau le respingem este unul singur, și anume: „Ne sunt de vreun folos?“

Ce urmează este scris cu intenția de a fi de folos.

ÎN CĂRUȚĂ

Anton Cehov
(1897)

